

УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ: ПРОБЛЕМА, АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ

Основна функція податкової служби – це контроль за правильністю і своєчасністю надходження податкових коштів, боротьба з порушниками податкового законодавства. Останні слова у наш час заслуговують особливої уваги. Податкові злочини набули значного розмаху. Їх попередження, боротьба з ухиленням від оподаткування є діяльністю, яка направлена не тільки на зменшення кількості злочинів, а й роботою направленою на покращення добробуту всієї нації.

Існують різні трактування такого явища, як ухилення від оподаткування. Узагальнено його можна трактувати як пряме неперерахування коштів у вигляді податків і зборів чи інших обов'язкових платежів, так і спроби приховати або зменшити отримані доходи з метою несплати податків з повної суми.

Особливістю несплати податків в нашій державі є взаємопов'язаність податкових правопорушень з корупцією. Корупцію визначають як зловживання владою заради особистої вигоди.

Засоби масової інформації досить часто висвітлюють події, що стосуються приєднання великих сум державних коштів. Це відбувається через забезпечення політичного доступу до розподілу коштів бюджетів України. "Спритні бізнесмени" не шкодують грошей та використовують будь-які методи заради представлення своїх інтересів у різних гілках влади. Це дозволяє їм, з одного боку, підвищити свою захищеність, а з іншого – лобювати власні інтереси. Звичайно, управлінню будь-якої сучасної держави притаманні ознаки лобювання. Але у кожній цивілізованій країні воно є прозорим та чітко регламентованим у законодавстві. Україна ж не підпадає під ці загальноприйняті норми. Лобістські схеми виступають ґрунтом та інструментом корупції. Тому не є дивною ситуація, коли багато економічних законів діють однобічно та відокремлено, в інтересах певних груп, а не задля всього суспільства.

Відсутність законодавчої бази, яка б належним чином відповідала вимогам ринкової економіки, дозволяє неправомірно нагромаджувати багатомільйонні капітали, успішно вивозячи їх за межі держави. А вже в інших країнах ці гроші використовуються легальним чином, працюючи на економіку чужих країн.

Політичні процеси в країні являються ще одним суттєвим чинником, який сприяє ухиленню від оподаткування. Досить часто заради попередження викриття економічних злочинів організуються політичні компанії, до яких, на жаль, часто долучаються засоби масової інформації. При цьому правопорушники заявляють, що звинувачення в їх сторону носять політичний аспект. В таких випадках, органам виконавчої влади, які здійснюють такий контроль надзвичайно важко довести факт несплати податків. В кращому випадку справи про економічні злочини "умовних політиків" розглядаються по декілька років. Будь-який державний орган, в тому числі і контролюючий, має певні повноваження та владу, а це дозволяє певним ділкам та політикам заявляти про політичне переслідування.

У багатьох розвинутих країнах основою економічного зростання та процвітання є розвиток виробничої інфраструктури. Темпи росту інвестицій в основний капітал в Україні у 2000 р. порівняно з 1999 р. становили лише 111,2% (у порівняльних цінах). У вересні 2001 р. порівняно з відповідним місцем 2000 р. темпи росту цього показника склали 125,2%. При цьому у попередніх роках обсяг капітальних вкладень або взагалі зменшувався, або зростав мізерними темпами. І в цьому випадку великі тіньові кошти направлялися не у розвиток виробництва, а в комерцію, яка в багатьох випадках ґрунтується не на ринкових, а відверто злочинних принципах.

В ході реалізації податкової політики, органи влади надаючи пільги, не вирішують проблем, а лише перекладають їх з одних плечей на інші. При цьому, в результаті такого перекладення великі суми грошових коштів осідають на

рахунках суб'єктів господарювання, не надходячи до бюджетів в результаті "розумного" використання діючого законодавства. Якщо проаналізувати кількість наданих чинним законодавством пільг щодо оподаткування, то можна зробити висновок, що значна частина економіки України пільгова. Так, протягом 1997-2000 років обсяги податкових надходжень до Зведеного бюджету України зросли в 1,4 рази, а обсяги наданих пільг – в 2,4 рази. У першому півріччі 2001 року платники податків задекларували пільги на суму 23,9 млрд. грн. Надаючи пільги у такому великому розмірі держава тим самим надає право легально ухилитися від сплати податків. Таке явище як податкові пільги існують у кожній країні, але не у кожній державі їх обсяг становить 57% обсягу дохідної частини державного бюджету. Щороку парламент затверджує закон про державний бюджет на відповідний рік тільки після тривалих дискусій щодо обсягу видатків по кожній статті цього фонду. В більшості випадків критиці піддається заниження сум видатків на соціальний захист населення. Враховуючи те, що проблеми соціального захисту слід вирішувати через надання адресної соціальної допомоги, збільшення видатків на освіту, охорону здоров'я, необхідним є збільшення бюджетного фінансування. Це завдання вирішується шляхом забезпечення достатніх надходжень до бюджету. При цьому податкові пільги виступають своєрідним податковим резервом, який здатен суттєво вплинути на розмір надходжень та на соціальний захист. Необхідно відмовитись від пільг, які не пов'язані із соціальним захистом населення та не мають інвестиційно-інноваційної спрямованості. Вирішення цієї проблеми сприяло б зменшенню кількості випадків легальної несплати податків.

Постійні зміни в податковому законодавстві протягом 1991-2001 років істотно не вплинули на економічний стан країни та розвиток підприємництва. Навпаки, внаслідок незбалансованості методів податкового регулювання та відсутності чіткої економічної доктрини складається сприятливе середовище для ухилення від сплати податків. Більшість людей порушують прийняті законодавчі норми тільки тоді, коли відчують, що можуть зробити це безкарно. За інформацією прес-служби Державної податкової адміністрації України в нашій країні добровільно сплачується не більш як 60% податкових зобов'язань.

У цьому році, внаслідок ухилення від сплати податків органами податковою міліцією порушено 9000 кримінальних справ, 225 з яких за ухилення від сплати податків в особливо великих розмірах (понад 1 млн. грн.), що в 1,8 рази більше ніж у 2000 році (126 справ). Також податковою міліцією до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів стягнуто податків, зборів та інших обов'язкових платежів на загальну суму 4,2 млрд. грн., що на 22% більше ніж у 2000 році. Виявлення фактів несплати податків та застосування відповідних санкцій дозволило мобілізувати кошти, що становлять 18% від розміру запланованих податкових надходжень у 2001 році. Це з одного боку свідчить про ефективність діяльності спеціалізованого підрозділу державної податкової адміністрації – податкової міліції, а з іншого – доводить існування тіньового капіталу. Адже дійсний тіньовий капітал є набагато більший за той, який податковій міліції вдалось викрити. Найбільші розміри ухилень спостерігаються у життєво важливих галузях економіки, які одночасно характеризуються складною криміногенною ситуацією. До них відноситься – паливно-енергетичний комплекс, фінансово-кредитна система, сфери зовнішньоекономічної діяльності та обігу підакцизних товарів.

За оцінками фахівців у світі щорічно "відмивається" близько 1,5 трлн. доларів США. Проникнення брудних грошей у легальну економіку веде до її криміналізації, підпорядкування економічних важелів та політичної влади злочинним угрупованням, становить загрозу національній безпеці.

Податкова політика повинна орієнтуватися на створення нормальних рівних та конкурентних умов для всіх. Це повинно відбуватися при найшвидшому і ефективному переході відносин органів влади з бізнесом на прозору, зрозумілу усім легітимну основу.

Серед конкретних заходів необхідних для посилення боротьби з податковими правопорушеннями можна виділити:

- серйозне удосконалення форм і методів роботи правоохоронних та податкових органів;

- створення громадських організацій, метою яких було б “викорінення” корупції та боротьба з ухиленням від оподаткування;
- ширше використання міжнародного співробітництва (обмін інформацією, знаннями, досвідом);
- удосконалення, а не кардинальна зміна податкового законодавства;
- співробітництво та конфронтація, а не боротьба різних гілок влади;
- перегляд існуючої системи пільг, в напрямку зменшення їх обсягу;
- стимулювання розвитку виробництва та збільшення обсягу капітальних вкладень.

Дрібне, але масове ухилення від сплати податків настільки притаманне суспільству, що перебороти його без додаткових зусиль дуже важко. Ще більші проблеми створює ухилення в великих розмірах, особливо з боку великих підприємств. Проте, рушіями як в першому, так і в другому випадку залишаються люди, які приймають рішення. Для вдосконалення боротьби з явищем несплати податків необхідно досить активно використовувати психологічний метод дослідження причин податкових правопорушень. Тільки вивчивши податкове мислення людей, що порушують податкове законодавство ми зможемо викоринити це суспільне зло.